

ПОЧАТКОВА ОСВІТА ЗА РУБЕЖЕМ

Тетяна ПУШКАРЬОВА,

директор Скандинавської гімназії м. Києва,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
і методики початкового навчання
Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова

Особливості функціонування і розвитку фінської системи освіти

Анотація. У статті розглядаються головні тенденції та особливості розвитку системи освіти Фінляндії, аналізуються чинники, які впливають на її ефективність. Автор зосереджує увагу на організації базової середньої освіти, зокрема початкової школи.

Ключові слова: система освіти, функціонування і розвиток системи освіти, базова середня освіта.

УДК 37.011 (480)

За індексами Світового банку Фінляндія визнана лідером із використання новітніх технологій з метою нарощування людського капіталу. Виробничі та соціальні досягнення країни зумовлені, насамперед, прискореним розвитком системи освіти. Наприкінці ХХ століття у Фінляндії докладено великих зусиль до перетворення середньої та вищої освіти в систему, здатну здійснювати підготовку конкурентоспроможних компетентних фахівців, у тому числі педагогів.

Європейський вибір України спричиняє необхідність вивчення, узагальнення, критичного осмислення і творчого застосування досвіду світової спільноти у галузі освіти. З огляду на це, особливого значення для вітчизняних педагогів набуває ознайомлення з системами моніторингу та оцінювання якості освіти, оскільки визначення світового стандарту середньої освіти є передумовою отримання права доступу до університетських програм. Сучасні вчителі мають вільно орієнтуватися у європейських підходах до розроблення змісту і послідовності втілення освітніх проектів.

Очевидно, досвід Фінляндії щодо забезпечення якості освіти корисний і для України. Як засвідчив проведений науковий аналіз, проблема функціонування і розвитку освітньої системи північної європейської країни стала предметом досліджень вітчизняних учених: В.О.Бутової, І.В.Жерноклєєва, К.В.Корсака, Н.М.Лавриченко, Л.М.Ляшенко, О.І.Локшиної, Л.П.Пуховської та інших.

Мета статті – виявлення сутності, головних тенденцій і особливостей розвитку системи освіти Фінляндії, адаптації їх у навчально-виховний процес українських шкіл.

На нашу думку, вивчення досвіду фінської освіти в умовах глобалізації соціальних процесів, створення загальноєвропейського освітнього простору позитивно впливатиме на реформування системи освіти України. Останніми роками досягнення Фінляндії в галузі освіти постійно у центрі уваги міжнародної спільноти. Черговий вияв інтересу до неї зумовлений високими результатами, які фінські школи демонструють у міжнародних дослідженнях освітніх досягнень. За результатами Міжнародної програми оцінювання знань і вмінь учнів (PISA) за нап-

рямами "грамотність читання", "математична грамотність", "природничо-наукова грамотність" Фінляндія посіла перші місця і, більше того, стала єдиною європейською країною, що увійшла до лідерів [5]. Тестування за методикою PISA принципово відрізняється від іспитів і тестів, до яких звикли вітчизняні школярі. Під час цього масштабного дослідження, в якому взяли участь 65 країн світу (на жаль, Україна одна з небагатьох держав, яка не бере участі у подібних міжнародних порівняльних дослідженнях), оцінюється не лише рівень опанування конкретним змістом навчальних дисциплін, а й здатність підлітків застосовувати отримані знання в життєвих ситуаціях. Основна мета тестування полягає у з'ясуванні, чи владіють учні 15-річного віку, що мають загальну обов'язкову освіту, знаннями та вміннями, необхідними ім для повноцінного життя в суспільстві.

Нові економічні умови, водночас із демократизацією всього суспільного життя, стимулювали перехід до принципово нових зasad щодо освітнього планування і здійснення реформ. Багато розвинених країн світу почали розробляти моделі інформаційного суспільства. Саме цей підхід обрали у Фінляндії наприкінці 80-х років ХХ століття, коли виникла необхідність значного оновлення і вдосконалення середньої та професійної освіти. Тому уряд країни приділив велику увагу забезпеченню вищих і середніх навчальних закладів, наукових центрів усім необхідним. Результати їхньої діяльності ретельно оцінюються для визначення обсягу фінансування.

Аналіз наукових досліджень з актуальних питань функціонування фінської освіти, матеріали з'їздів, конференцій науковців і освітян, власні спостереження автора переконують, що країна досягла значних успіхів у розвитку системи освіти завдяки вдалому вибору моделі реформи і послідовності її втілення. Принципова позиція соціуму Фінляндії полягає в тому, що забезпечення якості освіти є не сталою системою, а постійним процесом удосконалення, що підтримується на всіх рівнях. Успіх реформування фінської системи освіти має кілька складових: чинне законодавство, якість навчання і виховання, диференціація та індивідуалізація навчання, рівність освітніх можливостей, високий мобілізаційний потенціал.

ПОЧАТКОВА ОСВІТА ЗА РУБЕЖЕМ

Так, останніми роками урядом Фінляндії прийнято низку законодавчих актів щодо подальшого розвитку системи освіти, підвищення відповідальності органів управління і педагогічних колективів за якість навчання і виховання, введення державних навчальних програм, рациональної диференціації учнів у межах груп навчання. Крім того, у країні немає жодного шкільного інспектора, бо їх звільнили на всіх рівнях – від муніципального до федерального, ліквідувавши у такий спосіб практику відівдання школ із метою інспекції. За планування, координацію, якість навчання відповідає Міністерство освіти Фінляндії та Вища атестаційна рада з питань освіти. Подібна система управління базується на довірі до вчителя. Час, який витрачають вітчизняні педагоги для написання звітів, ведення документації, фінські колеги присвячують роботі з дітьми. Навіть випускні екзамени у школах не обов'язкові, бо вчитель має право самостійно встановлювати будь-які внутрішні випробування (тести, захист проектів тощо). У системі освіти України збільшується кількість навчальних закладів для здібних і обдарованих дітей, а також враховується фінансова спроможність батьків здійснювати оплату шкільних послуг. Для порівняння – у Фінляндії всі учні, незалежно від типу навчального закладу, здобувають освіту безкоштовно. Школярі, включаючи дітей із обмеженими фізичними можливостями, навчаються в одному колективі. Відповідно до існуючих норм учителі докладають значних зусиль, щоб інтегрувати в учнівську спільноту дітей емігрантів. Тій самій меті відповідають індустріальні навчальні програми, бо, як засвідчує статистика, кожний четвертий учень Фінляндії потребує персональної підтримки педагога, яка надається йому щотижня.

Який вид допомоги визначальний для повільної дитини; як налагодити співпрацю й взаємодію, як розпізнати тих, хто потребує особливої підтримки; які прийоми най-ефективніші під час роботи з дітьми різних віросповідань, національних, ментальних особливостей і фізичного здоров'я; як дитячу гіперактивність зробити корисною? Ці та інші питання щоденно у полі зору фінських педагогів.

Основна мета освітньої політики Фінляндії полягає у наданні громадянам рівних можливостей для здобуття освіти незалежно від віку, місця проживання, майнового стану, статі або мови. З урахуванням цього дошкільна, молодша шкільна, середня та вища освіта переважно безкоштовна: навчання, соціальне та методичне забезпечення, харчування, кошти на транспорт надаються державою. Фінська система освіти ставить за мету забезпечити високий рівень знань, навичок і компетентності всього населення. Принцип навчання упродовж життя охоплює всі ступені освіти: з початкового – до освіти дорослих.

На нашу думку, необхідно також зазначити важливість рефлексивної та відкритої системи планування. Це означає, що навчальні плани на всіх рівнях досить гнучкі та індивідуальні. Після схвалення основного державного навчального плану педагогічні колективи шкіл приймають своє рішення щодо його деталізації та пропонують включити ті предмети, які учні обирають для вивчення. Цей підхід поліпшує взаємодію між навчальними закладами і суспільством. У Фінляндії до реформування системи освіти долучаються всі суспільні інститути (викладачі, студенти, учні, батьки, науковці, громадські організації).

Отже, система фінської освіти складається з таких ланок:

- дошкільне виховання (1 рік);

- загальноосвітня дев'ятирічна школа (початковий рівень – 6 років і молодший середній рівень – 3 роки);
- старша середня школа (3 роки);
- професійна освіта (1–4 роки);
- вища освіта (4–6 років);
- освіта дорослих; трудова діяльність [3].

Для Фінляндії, як і для інших скандинавських країн, характерно те, що уряд надає великого значення розвитку дошкільних закладів і початкової школи, бо саме вони є підґрунтям усієї системи освіти. Вважається, що успіхи і невдачі дитини визначаються саме в цей період навчання, тому найбільше фінансування виділяється на дошкільну й молодшу шкільну ланки.

Проблеми дошкільного виховання постійно перебувають у центрі суспільної дискусії: "Як зробити перехід дитини до школи безболісним?" Стратегія дошкільної освіти визначена "Актом про денну дитячу опіку", в якому підкреслюється необхідність допомоги батькам у всеобщому розвитку дитини, забезпечені здобуття освіти, створенні сприятливих умов для задоволення індивідуальних потреб дітей, сприянні фізичному, соціальному й емоційному розвитку, допомозі в естетичному, інтелектуальному, етичному та релігійному вихованні.

Відповідно до Конституції та законодавчої освіти навчання у дев'ятирічній загальноосвітній школі є обов'язковим і починається зазвичай із семи років. Поняття "початкова школа", яке загальноприйняте у країнах Європи, в фінській системі освіти відсутнє, бо в країні відбувається перехід від кількарічної початкової освіти до надання первинної. Перші шість років дітей навчає один учитель, який викладає всі предмети або більшість із них. Протягом трох наступних років за навчання відповідають учителі-предметники. Завдання обов'язкової освіти у Фінляндії полягає у формуванні особистості дитини як відповідального члена суспільства, тому особлива увага приділяється здобуттю знань і вмінь, необхідних у повсякденному житті. Згідно із законом, учням, які мають проблеми у навчанні, надається змога здобути спеціальну освіту. Подаємо зразок тижневого навчального навантаження учнів фінської загальноосвітньої школи [7].

Розподіл навчального навантаження в середній школі

Мінімальне навчальне навантаження на тиждень

Предмети	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Рідна мова та література	1	4		14				1	4
Перша мова						8			8
Друга мова								6	
Математика		6		12				1	4
Предмети про довкілля									
Біологія та географія		9				3			7
Фізика та хімія						2			7
Охорона здоров'я								3	
Релігія/етика		6					5		
Історія та соціальні дисципліни					3			7	
Музика			Малювання, пластика	4-			3-		
Образотворче мистецтво			фізкультура	26	4-		30	4-	
Трудове навчання					4-		7-		
Фізкультура					8-		10-		
Домашнє господарство							3		
Консультування учнів								2	
Предмети на вибір								(13)	
Мінімальна кількість годин	19	19	23	23	24	24	30	30	30
Перша мова на вибір						(6)		(6)	

ПОЧАТКОВА ОСВІТА ЗА РУБЕЖЕМ

Розглядаючи особливості функціонування освіти Фінляндії, необхідно зазначити, що вимоги до кваліфікації вчителів охоплюють університетський ступінь магістра, який означає грунтовну педагогічну підготовку та компетенцію з окремих предметів. Серед 120 тисяч шкільних педагогів немає жодного, хто б не володів ступенем магістра або вченим званням професора за своїм предметом. Учителів шанобливо називають експертами освіти. Наприклад, в одному із фінських навчальних закладів навчаються діти 22 національностей. У такій полікультурній школі педагоги, пояснюючи матеріал, демонструють високий рівень спілкування, їм доводиться бути поліглотами, соціальними працівниками й психологами. Почуття захищеності та мотивацію маленьких школярів підвищує те, що їх навчає один учитель, який здійснює лише вербальне оцінювання. У фінських школах панує атмосфера довіри і взаєморозуміння між педагогами та учнями.

Для зразка пропонуємо один день із життя молодших школярів Стрьомберзької школи м. Хельсинкі [1]. Щодня о 8 годині ранку учні, зустрічаючись у школі, вітаються один з одним, учителями, іншими працівниками, звертаючись до них на ім'я, як прийнято у Фінляндії. У вестибюлі приемно палахкотить вогонь каміну. Діти розходяться по своїх класах, які мають назви тварин: Лосі, Ведмеди, Лисиці, Рисі, Вовки, Сови, Яструби. У школі є і клас Бобрів, де навчається група дітей із розумовими відхиленнями, які приїжджають на заняття на таксі. Подорожуючи школою, звертаємо увагу на просторі та світлі приміщення. Окрім звичайних класів, у закладі обладнано журнально-редакційний кабінет, майстерні ручної праці, музичний клас, кабінети драматичного мистецтва, природничих наук і екологічного виховання, спортивна зала, бібліотека. У школі є також невеликий зимовий сад, куточки з м'якими меблями для читання, шахові столи тощо.

Процес навчання організовується парами і в групах. Наприклад, у деяких групах іде урок у своєму класі, де вони вивчають рідну мову і математику. Для цих занять молодші школярі спільно з учителем планують мету на тиждень і визначають завдання, які потім виконують відповідно до своїх особистісних якостей та індивідуальних здібностей. Учні інших груп займаються по черзі у шкільних майстернях і кабінетах, оволодіваючи новими навичками. Наприклад, кожна група готує тижневий часопис у журнально-редакційному кабінеті. На уроках, зазвичай, учні рухаються класом, збираючи інформацію, ставлять запитання вчителю, працюють разом із іншими, а інколи просто відпочивають на дивані. У класі панує жвава атмосфера, де вчитель контролює ситуацію, маючи авторитет і повагу, тому не використовує авторитарних методів. Уроки тривають півтори години, а велику перерву школярі проводять на вулиці за будь-якої погоди. Влітку на спортивному майданчику вони грають у футбол, а взимку катаються на ковзанах.

У Стрьомберзькій школі широкого застосування набув метод французького педагога Селестена Френе, сутність якого полягає у практичній діяльності та формуванні колективу. З урахуванням цього розроблено і навчальний план школи. У закладі створено класи, в яких навчаються діти різних вікових категорій. Важливим предметом є трудине навчання. Починаючи з першого класу, учні беруть участь у проведенні спільніх справ: по черзі доглядають

кімнатні рослини, акваріум, відвідують бібліотеку, збирають макулатуру, прибирають двір. Трудовим навчанням керують не вчителі, а інші співробітники школи: завгосп, прибиральники, кухарі, секретар, помічники педагогів. Іншими словами, відповідальність за виховання дітей покладається на всіх, тому не існує певної ієрархії між працівниками.

Школа відкрита і для суспільства: батьки можуть у будь-який час відвідувати уроки, їхні знання і компетенції використовуються як під час навчання, так і в позакласній роботі. Щороку діяльність навчального закладу підпорядкована реалізації певної теми, яка детально обговорюється в колективі.

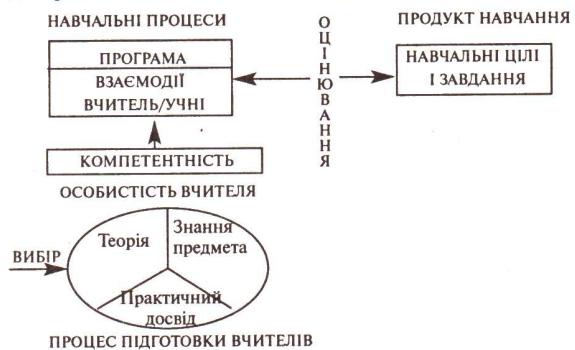
У Стрьомберзькій школі, як і в усіх фінських навчальних закладах, учням щодня надають безкоштовний обід, а дітям, які за станом здоров'я або через релігійні переконання дотримуються дієти, готовують окремі страви. Залежно від дня тижня і класу шкільний день закінчується в межах 12–14 годин.

У фінських школах великого значення надають оволодінню іноземними мовами, першу з яких починають вивчати з третього класу, другу державну (для фінськомовних учнів – шведська, шведськомовних – фінська) – з сьомого. З урахуванням факультативних курсів школярі мають змогу після закінчення гімназії вивчати до шести мов, найпопулярніші серед них – англійська, німецька, французька, російська, іспанська. Для іммігрантів викладається спецкурс "Фінська як друга мова", рідну вони вивчають за рахунок муниципалітету в обсязі двох уроків на тиждень.

Після загальноосвітньої школи учні роблять важливий вибір: продовжувати навчання в гімназії, або ж обирати профтехучилище для базової професійної підготовки. Закінчивши основну школу-дев'ятирічку, близько 60 відсотків дітей вступають до ліцею (навчання триває три роки, і навантаження більше, ніж в основній школі), а 40 відсотків – у професійні коледжі, куди, як правило, беруть усіх бажаючих, а навчання триває три роки.

Як уже зазначалося, високий освітній рівень учителів дає їм змогу самостійно планувати роботу та обирати методи навчання. Фінська шкільна система заснована на довірі, педагоги активно вдосконалюють свою майстерність. На думку В.К.Загвоздкіна, "педагогічна свобода, що надається школам, іде поруч із реформою педагогічної освіти у напрямку практичного оволодіння розміттям методів і підходів, які вчителі можуть здійснювати потім на практиці, пристосовуючи їх до потреб учнів із різними здібностями" [4, с. 19].

Схематично процес професійної підготовки вчителя до практичної діяльності можна подати так (див. рис.):

ПОЧАТКОВА ОСВІТА ЗА РУБЕЖЕМ

Таким чином, ми коротко описали систему освіти Фінляндії з метою визначення її особливостей та пріоритетів, орієнтованих на формування компетентності особистості для життя в демократичному суспільстві. Подані

матеріали можуть бути адаптовані у вітчизняну систему освіти, узгоджуватися з освітніми стандартами з метою наближення до кращих міжнародних зразків і норм.

Аннотация. В статье рассматриваются основные тенденции и особенности развития системы образования Финляндии, анализируются факторы, влияющие на ее эффективность. Автор обращает внимание на организацию базового среднего образования, в том числе начальной школы.

Ключевые слова: система образования, функционирование и развитие системы образования, базовое среднее образование.

Annotation. The main tendencies and peculiarities of the development of Finland System of Education and the factors that influence its efficiency are considered and analyzed in the article. The author concentrates his attention on organizing the basic secondary education, especially in primary school.

Key words: the system of education, functioning and development of the system of education, basic secondary education.

Література

1. Корпела Салла. Бесплатное, качественное образование для всех / Салла Корпела. – МИД Финляндии, 2009. – 11 с.

2. Моніторинг стандартів якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / за заг. ред. О. Л. Локшиної. – К. : К.І.С., 2004. – 128 с.

3. Жерноклеев И. В. Система освіти Фінляндії: досвід і здобутки / И. В. Жерноклеев, Т. Е. Пушкарьова // Підручник для директора. – К. : Плеяди. – 2006. – № 3. – 59 с.

4. Загвоздкин В. К. Финская система образования: модель эффективных реформ / В. К. Загвоздкин // Библиотечка

"Первого сентября", (серия "Управление школой"). – М. : Чистые пруды. – Вып. 19. – 2008. – 32 с.

5. PISA 2006: Science Competencies for Tomorrow's Word. Executive Summary. – Paris : OECD, 2007. – Vol. 1. – 383 p.

6. National Core Curriculum for Basic Education, 2004 // Finnish National Board of Education. – Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala, 2004. – 286 p.

7. Vocational Qualifications in the School-based System in Finland // Finnish National Board of Education. – Hakapino Oy, Helsinki, 2003. – 293 p.